

ЛИТЕРАТУРА

1. Назайкин, А. Текст: вербальный, иконический, креолизованный [Электронный ресурс] / А. Назайкин. – Режим доступа : <http://www.nazaykin.ru/lekicii/copywriting/text.htm>. – Дата доступа : 23.08.2018.
2. Каменских, Е. Что такое арт-терапия и как она работает: интервью с психологом Еленой Каменских [Электронный ресурс] / Е. Каменских. – Режим доступа : <http://ru.hellomagazine.com/stil-zhizni/psikhologiya/14624-chto-takoe-art-terapiya-i-kak-ona-rabotaet-intervyu-s-psikhologom-elenoy-kamenskikh.html>. – Дата доступа : 23.08.2018.
3. Филяева, С. Арт-терапия – стань художником своего настроения! [Электронный ресурс] / С. Филяева // Лиза. – № 16. – Апрель 2014 г. – Режим доступа : filyaeva.com/art-therapy.aspx. – Дата доступа : 23.08.2018.
4. Значение цвета в рисунке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ippt.ru/biblioteka/stati_po_psihologii/psikhologiya_tvorchestva_artterapiya/znachenie_cveta_v_risunke. – Дата доступа : 23.08.2018.
5. Символика цвета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mironovacolor.org/theory/humans_and_color/symbolism. – Дата доступа : 23.08.2018.

Г. П. Латушка

г. Минск, Беларусь

ЛЕКСЕМЫ ПРАЎДА ДЫ ІСЦІНА Ў СКЛАДЕ СНВ ЗГОДЫ (на матэрыяле славянскіх моў)

Пад сінтаксічна нячленнымі выказваннямі (далей – СНВ) мы разумеем кароткія інтанацыйна аформленыя выказванні, што складаюцца з аднаго слова ці ўстойлівага спалучэння слоў і служаць для выражэння мадальных і экспрэсіўных адносін. СНВ звычайна функцыянуюць у дыялогу, для іх характэрныя такія якасці, як сцісласць, аграматычнасць і стэрэатыпнасць [1, с. 543].

У СНВ выяўляюцца своеасаблівасці мовы і моўнага мыслення народа, узровень яго эмацыйнасці, розніца ў культуры, што адлюстроўваецца ў лексічным напам'яненні, сітуацыях выкарыстання, мадэлях пабудовы. У такіх выказваннях маецца глыбінная сувязь з гісторыяй і культурай народа [2, с. 167].

СНВ з'яўляюцца адзінкамі ідыяматычнымі, што і абумоўлівае немажлівасць іх даслоўнага перакладу. А. Я. Міхневіч адзначае, што ідыяматычнасць маўлення найбольш выразна заўважна падчас перакладу тэксту з мовы на мову і праяўляецца яна перш за ўсё ў немажлівасці літаральнага, паслоўнага перакладу [3, с. 325–326].

Мы параўналі СНВ згоды, якія змяшчаюць лексемы *праўда* ды *ісціна* ў беларускай, украінскай, чэшскай, балгарскай мовах і паспрабавалі высветліць, у чым іх падабенства і адметнасць. Матэрыялам для даследавання

паслужылі тэксты драматургіі на названых мовах апошніх пяцідзсяці гадоў. Выбар матэрыялу звязаны з максімальнай набліжанасцю твораў драматургіі да вуснага маўлення, якое і з’яўляецца найбольш натуральным асяродкам для існавання СНВ. У кожнай аналізуемай мове намі было сабрана каля 1000–1100 мікрадыялогаў, дзе ўжываюцца СНВ для выражэння згоды і нязгоды.

Для апісання СНВ важнымі з’яўляюцца такія віды мадальнасці, як эпістэмічная (выражае ўпэўненасць-няўпэўненасць), дырэктыўная (ступень настойлівасці), аксіялагічная (ацэнка), алетычная (праўдзівасць, правільнасць). Для нячленных выказванняў, якія ўключаюць у сябе лексемы *праўда* ды *ісціна*, больш характэрны апошні від мадальнасці, але гэта не выключае таго, што ў іх адначасова могуць праяўляцца і іншыя мадальнасці.

У беларускай мове нам сустрэліся наступныя СНВ згоды з лексемай *праўда*: <Ай> / <і то> *праўда*; *Твая праўда*; *Што праўда, то праўда*. Усе названыя выказванні звычайна ўжываюцца для пацвярджэння слоў суразмоўцы, выражаюць падтрымку, станоўчую ацэнку, адабрэнне. Часам да СНВ могуць дадавацца часціцы і іншыя часціны мовы, што мяняюць сэнс ці адценне такіх адзінак. Так, лексічная адзінка *праўда* сведчыць аб падтрымцы моўцы, адабрэнні: *Ну якая ў вайну дабрыня? Тут азвярэць можна, – сказаў я. – Праўда. І ўсё ж яна ёсць, дабрыня* (В. Быкаў. «Пакахай мяне, салдацік»), а ў камбінацыі з лексмай *ай* выказванне атрымлівае дадатковае значэнне здзіўлення, узрушанасці: *Яна ж касая. Ты вось прыгледзься. На левае вока. – Ай, праўда! Яй-богу!* (У. Бутрамееў. «Страсці па Аўдзею»), калі СНВ функцыянуе ў выглядзе выказвання *і то праўда*, яно можа сведчыць пра тое, што думка суразмоўцы была нечаканай для моўцы, у названым выразе адлюстроўваецца таксама ахвотная падтрымка: *Калі б гэткае запозрыў, то з хаты б не знаў. – І то праўда* (У. Бутрамееў. «Страсці па Аўдзею»).

СНВ *твая праўда* таксама функцыянуе для выражэння падтрымкі, але моўца не толькі падзяляе меркаванне суразмоўцы, але і падкрэслівае значнасць яго пазіцыі: *Нібыта гаворыць адно, а наўме трымае зусім іншае. – Твая праўда* (У. Сіўчыкаў. «Філасофскі камень»).

Выказванне *што праўда, то праўда* мае хутчэй выгляд маўленчай формулы, блізкай да прымаўкі, народнай мудрасці, у ім адлюстроўваецца задуменнасць, філасафічнасць: *А на вайне, Каваль, сам разумееш, усё можа здарыцца. – Што праўда, то праўда* (У. Сіўчыкаў. «Філасофскі камень»).

Акрамя таго, СНВ з лексмай *праўда* могуць выражаць не толькі згоду, але і нязгоду пад выглядам згоды, калі пасля такога выказвання ідзе адмаўленне (формула *яно-та/то праўда. А <ўсё ж>/але/толькі і пад.*), што сцірае станоўчую ацэнку СНВ, і такія выказванні становяцца «пустымі», «нулявымі», відавочна, што яны вымаўляюцца, каб змякчыць сваю нязгоду пры суразмоўцы: *Суседкі пагалосыць... Хаця нашто? – Яно-то праўда. А ўсё ж неяк бы там весялей было, калі б свой, родны, слязой на магілку капнуў...* (А. Дударай. «Парог»).

Вельмі блізкія СНВ былі зафіксаваны намі ва ўкраінскай мове. Гэта выказванні *правда; і то правда; твая правда; що правда, то правда*:

Хороше, правда? – Правда... (В. Фольварочний. «Дитячі забави»);

З трактора, комбайна ніхто тебе не зніме, з посади хлібороба тим більше. – **І то правда** (В. Фольварочний. «Вода з отчої криниці»);

Знаєш, піди до кухні. Там прислуга допоможе сукню просушити, а плями майже не видно, тільки трохи мокреньке. – **Твоя правда**, Яно, так і зроблю (Н. Уварова. «Коли настане весна»);

Мене ти так ніколи не чекала... – Ніколи... **Що правда, то правда...** (Н. Неждана. «Самогубство самоти»).

Прыведзеныя адзінкі ўжываюцца аналагічна беларускім і маюць такія ж значэнні.

На 1100 беларускіх дыялогаў нам ніводнага разу не сустрэлася выказванне *гэта праўда* (хаця яно ўжываецца ў беларускім дыялогу), а ва ўкраінскіх тэкстах намі па некалькі разоў былі зафіксаваны аналагічныя ўкраінскія адзінкі *це правда і то правда*:

Я хочу добру роботу, великий дім, коханого чоловіка, дитину... – Ні!.. Ти говориш лише слова! Безліч слів і жодного правдивого! – **Це правда!** (О. Вітер. «Станція, або Розклад бажань на завтра»);

Ти якась ніби залякана... Чогось боїшся... – **То правда**. Страху натерпілася (В. Фольварочний. «Вода з отчої криниці»).

Акрамя таго, ва ўкраінскіх тэкстах намі была зафіксавана адзінка *то є правда*: *Однак, у кожного власника ділянки по кілька сусідів, а ми не можемо скласти думку про людину за двома-трьома візитами.* – **То є правда**. *Ваша народна мудрість говорить, що для цього треба з'їсти разом пуд солі* (В. Тарасенко. «Купіть місячну доріжку»). У беларускай мове аналагічнае выказванне *гэта ёсць праўда* ўспрымаецца альбо штучна, альбо вельмі ўзнёсла. Для ўкраінскай мовы падобныя канструкцыі таксама не вельмі частыя, але маюць месца.

Чэшская мова вылучаецца тым, што тут ёсць наяўныя паралельныя формы: *Pravda* ды *Je to/ to je pravda. Otčíme! Jsem přece Vlasta.* – **Pravda**. (J. Cimrman. «Záskok»); *Troubo!* – **Je to pravda** (J. Dietl. «Tři chlapi v chalupě»); *Otčíme, jistě je vám divné, co tu dělá ten člověk v uniformě.* – **To je pravda. Co tu dělá ten člověk v uniformě?** (J. Cimrman. «Záskok»), якія ў разгледжаным матэрыяле сустрэліся праблізна аднолькаваю колькасць разоў. Акрамя таго, *pravda*, як і эквівалентныя СНВ у беларускай ды ўкраінскай мовах, ужываюцца не толькі ў дыялогах, але і для самапацвярджэння: *Spletl jste si pana doktora Vypicha s obyčejným podruhem Bártou. – Ano? Tak vy jste doktor Vypich a ty jsi ten můj podruh. Pravda, popil jsem* (J. Cimrman. «Záskok»).

Мы таксама зафіксавалі СНВ, у якіх да лексемы *pravda* даюцца азначэнні. У беларускай мове найбольш звычайным з'яўляецца выказванне *чыстая праўда*, у чэшскай мове нам сустрэліся СНВ *svatá pravda* ды *velká pravda*:

Nebejt skříně Tondo nebyl by z tebe slušnej člověk. – **Svatá pravda**. (J. Pitinský. «Matka»);

Mohu vám říct jen to, co říkával můj kapitán: že všechno, co se tu na zemi stane, bylo psáno tam nahoře... – **To je velká pravda...** (M. Kundera. «Jakub a jeho pán»).

Як і ў іншых аналізаваных мовах, у чэшскай мове дадатковыя лексемны, якія «чапляюцца» да ўжо гатовых формул, могуць прыносіць у разуменне апошніх дадатковыя сэнсы. Так, у прыкладзе *Život ve lži, stát bez práva... Tak dohodli jsme se na něčem, nebo nedohodli...?! – Vždyt' je to pravda.* (M. Viewegh. «Báječná léta pod psa») адчуваецца выбачэнне, моўца быццам намагаецца змякчыць катэгарычнасць; у прыкладзе *Nemůžu se dotknout svý ženy! Nemůžu ji políbit!* – «**No, to je pravda,**» *připustím.* (M. Viewegh. «Biomanzel») выражаецца задуманнасць, падсумаванне.

Яшчэ адна формула з лексмай *Pravda*, характэрная для чэшскай мовы, <To> *máš/ máte pravdu: Bude chtít, abych tam šla. – Máš pravdu.* (M. Uhde. «Velice tiché Ave»); *I vy jste pohřžena, markýzo... – Máte pravdu. Jsem pohřžena ve smutné myšlenky* (M. Kundera. «Jakub a jeho pán»). Такія выразы не характэрныя для беларускай, украінскай ды балгарскай моў (параўн., ужыванне бел. *маеш рацыю*, укр. *маєш рацію*). Да названай формулы можа дадавацца ўказальная часціца *to*, якая, ужываючыся ў чэшскай мове не ў сваёй асноўнай функцыі, сведчыць пра размоўную форму маўлення, большую свабоду, даверлівасць, якія прысутнічаюць між моўцамі: *Spálit se může člověk i doma, na to nemusí jezdit nikam ven. – To máš pravdu* (J. Dietl. «Tři chlapi v chalupě»); *Dovolte, ale to není opravdu vaše jméno. – To máte pravdu* (A. Goldflam. «Útržky z nedokončeného románu»).

Названыя формулы, калі да іх дадаюцца пэўныя лексемны, могуць ужывацца не толькі для адабрэння, пацвярджэння, але і выражаць згоду-дапушчэнне: «*Provedla to tedy skupina. Teroristická, sektářská, možná obojí dohromady.*» *Zaváhal. «Můžete mít pravdu.»* (M. Urban. «Sedmikostelí»).

У балгарскай мове нам сустрэліся адзінкі з лексмай *истина*, якія выражаюць пацвярджэнне: *Сложете моя див петел срещу слънцето, нека слънчасва там, докато си спомни името!... Ама че простотия! – Истина е, господин старши!* (Й. Радичков. «Опит за летене»); *И сигурно си мислиш, че когато жената изпълнява всички прищевки на мъжа, може да бъде щастлива. – Истина бе! Даже ми е хубаво, като на жена.* (В. Стоянов. «Истинската история на Мона Лиза»).

Варта дадаць, што ў балгарскай мове наяўна вялікая колькасць часціц, якія могуць дадавацца да СНВ і прыносіць новыя адценні значэнняў. Напрыклад, шырока ўжываюцца лексемны, якія ўзмацняюць выказванне: *Ама, Ами, Е* і г.д. Яны могуць дадавацца і да СНВ згоды. Больш за тое, як сведчыць слоўнік, названыя часціцы могуць «чапляць» да сябе і іншыя часціцы, якія не ўплываюць на значэнне *Ама де, Ама че, Ама а, Ама че а, Ама ха, Ама на* [4, с. 238], *Ами сега, Ами че и, Ами че как* [4, с. 246]. Цікавае адценне значэння дадае часціца *бе*, далучаючыся да СНВ згоды (напрыклад, *Истина бе*): такое ўжыванне сведчыць пра блізасць, фамільярнасць, прыхільнасць моўцы [4, с. 445].

У балгарскай мове намі таксама быў зафіксаваны іншы падвід СНВ згоды з лексмай *истина*, – згода-бажба: *Наистина ли? – Самата истина!* (С. Кисьов. «Гларуси»), параўн. з бел. *чыстая праўда* ў аналагічнай функцыі.

Такім чынам, можна заўважыць, што ў славянскіх мовах, нягледзячы на іх блізасць, маюцца свае наборы СНВ згоды з лексемамі *праўда* і *ісціна*. Мовы, якія адносяцца да адной падгрупы (напрыклад, беларуская і ўкраінская) маюць амаль аднолькавы набор адзінак, пры параўнанні розных падгруп выяўляюцца большыя адрозненні. Цікава таксама, што ва ўсіх аналізуемых намі мовах (акрамя чэшскай) наяўныя 2 лексемы: і *праўда*, і *ісціна*, аднак у беларускай, украінскай і чэшскай мовах сустракаюцца адзінкі з лексемамі *праўда*, а ў балгарскай – з лексмай *ісціна*.

Ва ўсіх разгледжаных мовах асноўная функцыя названых лексем – пацвярджэнне. У беларускай мове мы таксама зафіксавалі СНВ з лексмай *праўда*, якое аднеслі да нязгоды пад выглядам згоды; чэшскае СНВ *pravda* маецца ў блоку «самапацвярджэнне», таксама выказванне з такой лексмай ёсць у групе «згода-дапушчэнне», а ў балгарскай мове – у блоку «згода-бажба».

У кожнай аналізуемай мове маюцца свае формулы з названымі лексемамі. Напрыклад, звяртае на сябе ўвагу чэш. выраз *máš / máte pravdu*, спалучальнасць лексем у кожнай мове: балг. *Самата истина*, чэш. *Svatá pravda* і *Velká pravda* (у параўн. з бел. *чыстая праўда*).

Сярод адрозненняў таксама варта адзначыць, што лексемы *праўда* ды *ісціна* сустракаюцца ў СНВ рознай ступені чляннасці*. Так, напрыклад, намі не было зафіксавана чляннасць па форме выказванняў з лексмай *праўда* ў беларускай мове, некалькі выпадкаў сустрэліся ва ўкраінскай мове, а ў чэшскай чляннасць і нячленнасць выказванняў сустрэліся прыблізна па-роўну. У балгарскай мове чляннасць па форме выказвання з лексмай *истина* таксама было зафіксавана. Больш строгія правілы пабудовы сказа ў чэшскай мове (прынамсі, у літаратурнай мове) абумоўліваюць тое, што для выражэння згоды ў ёй часцей ужываюцца чляннасць выказванняў ў тых выпадках, дзе ва ўсходнеславянскіх мовах ужываюцца нячленнасць [5, с. 237–238].

У розных мовах мы таксама вылучылі розную пранікальнасць аналізуемых формул і розную ступень узаемадзеяння іх з іншымі словамі. Варта адзначыць вялікую колькасць рознага кшталту часціц у балгарскай мове, якія дадаюцца да любых СНВ. У тым ліку, ёсць спецыяльныя часціцы, ужыванне якіх сведчыць пра больш блізкія адносіны між моўцамі. У беларускай, украінскай і чэшскай мовах да СНВ таксама могуць дадавацца выклічнікі і часціцы. У чэшскай мове для надання дыялогу больш размоўнай формы ужываюцца ўказальныя часціцы. Гэтая ж тэндэнцыя (у значна меншай ступені) прасочваецца ва ўкраінскай мове. У беларускай мове такія варыянты таксама магчымыя, але намі не былі зафіксаваны.

* Некаторыя СНВ, прыведзеныя ў артыкуле (напрыклад, *це правда ці це є правда*), маюць форму чляннасць выказванняў, аднак адносяцца намі да групы СНВ таму, што яны функцыянуюць у свядомасці носьбітаў як гатовыя формулы, не ўтвараюцца кожны раз нанова, а проста ўзнаўляюцца, як фразеалагізмы, прыказкі, прымаўкі і г.д. Пра гэтыя сведчыць пэўная частотнасць (паўтаральнасць) такіх выказванняў і іх функцыянаванне ў дыялогу.

ЛІТАРАТУРА

1. Шаронов, И. А. Коммуникативы и методы их описания / И. А. Шаронов // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: по материалам ежегодной I междунар. конф. «Диалог 2009». – М. : РГГУ, 2009. – Вып. 8 (15). – С. 543–547.
2. Норман, Б. Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : курс лекций / Б. Ю. Норман. – Минск: БГУ, 2009. – 183 с.
3. Кривицкий, А. А. Белорусский язык для говорящих по-русски / А. А. Кривицкий, А. Е. Михневич, А. И. Подлужный. – Минск : Выш. шк., 1990. – 367 с.
4. Речник на българския език. – Том 1. (А–Б). – София : Издателство на БАН, 1977. – 910 с.
5. Матезиус, В. О системном грамматическом анализе / В. Матезиус // Пражск. лингвист. кружок : сб. ст. – М. : Прогресс, 1967. – С. 226–238.

СПІС КРЫНІЦ ФАКТЫЧНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Бутрамееў, У. Страсці па Аўдзею / У. Бутрамееў // Звон – не малітва: п’есы / уклад. І. Дабрыян. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2008. – С. 208–256.
2. Быкаў, В. Пакахай мяне, салдацік / В. Быкаў // Семнацатай вясной: зб. сучаснай беларускай прозы і крытыкі / уклад.: Л. Алейнік, М. Мінзер. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2010. – С. 22–87.
3. Вітер, О. Станція, або Розклад бажань на завтра / О. Вітер // Сучасна українська драматургія: альманах / упоряд. і автор передм. Н. Мірошниченко. – Київ : Укр. письменник, 2006. – Вип. 3. – С. 47–71.
4. Дудараў, А. Парог / А. Дудараў // Князь Вітаўт: п’есы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2006. – С. 3–58.
5. Неждана, Н. Самогубство самотності / Н. Неждана // Страйк ілюзій: Антологія сучасної української драматургії / авт. проекту та упоряд. Н. Мірошниченко. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – С. 197–245.
6. Сіўчыкаў, У. Філасофскі камень / У. Сіўчыкаў // Сучасная беларуская драматургія: традыцыі і наватарства. – Мінск : ТАА «Сэр-Віт», 2003. – С. 588–620.
7. Фольварочний, В. Вода з отчої криниці / В. Фольварочний // Спокуса: Драма. – Чернівці : Зелена Буковина, 2000. – С. 3–56.
8. Фольварочний, В. Дитячі забави / В. Фольварочний // Спокуса: Драма. – Чернівці : Зелена Буковина, 2000. – С. 109–158.
9. Dietl, J. Tři chlapi v chalupě / J. Dietl. – Praha : Orbis, 1963. – 98 s.
10. Goldflam, A. Útržky z nedokončeného románu / A. Goldflam // Písek a jiné kousky. – Brno : Větrné mlýny, 2010. – S. 79–107.

11. *Pitinský, J. Matka / J.A. Pitínský.* – Praha : Dilia, 1989. – 59 s.
12. *Kundera, M. Jakub a jeho pán. Pocta denisi diderotovi / M. Kundera.* – 2 vydání. – Brno : Atlantis, 2007. – 136 s.
13. *Smoljak, L. Záskok / Cimrman, L. Smoljak, Z. Svěrák.* – Praha: Paseka, 1994. – 80 s.
14. *Uhde, M. Velice tiché Ave / M. Uhde.* – Praha: Dilia (2N), 1990. – 36 s.
15. *Urban, M. Sedmikostelí: gotický román z Prahy / M. Urban.* – Praha: Argo, 2014. – 291 s.
16. *Viewegh, M. Biomanžel / M. Viewegh.* – Brno: Druhé město, 2015. – 176 s.
17. *Viewegh, M. Báječná léta pod psa / M. Viewegh.* – Brno: Petrov, 1997. – 248 s.
18. *Кисьов, С. Гларуси [Электронны рэсурс] / С. Кисьов.* – Рэжым доступу: <https://litenet.bg/publish3/skisiiov/glarusi/content.htm>. – Дата доступу : 31.03.2018.
19. *Радичков, Ё. Опит за летене [Электронны рэсурс] / Ё. Радичков.* – Рэжым доступу: <https://litenet.bg/publish5/jradichkov/piesi/opit/index.html>. – Дата доступу: 31.03.2018.
20. *Стоянов, В. Истинската история на Мона Лиза [Электронны рэсурс] / В. Стоянов.* – Рэжым доступу : https://litenet.bg/publish7/veselin_stoianov/mona_liza.htm. – Дата доступу : 31.03.2018.
21. *Тарасенко, В. Коваль щастя [Электронны рэсурс] / В. Тарасенко.* – Рэжым доступу : <http://ukrdrama.at.ua/load/0-0-0-10-20>. – Дата доступу : 31.03.2018.
22. *Уварова, Н. Коли настане весна [Электронны рэсурс] / Н. Уварова.* – Рэжым доступу : <http://ukrdrama.at.ua/load/0-0-0-4-20>. – Дата доступу : 31.03.2018.

Н. В. Лещенко

г. Минск, Беларусь

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭНИГМАТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В ИСПАНСКОМ, РУССКОМ И БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

Традиционно в системе лингвистического знания загадка рассматривается как фольклорный феномен, который с позиций современных теорий исследования языка приобретает актуальную форму в контексте национальной культуры: большое внимание уделяется формальному описанию семантической структуры загадок, а также семиотической и логической природе такого типа текста, процессам метафоризации, проявлению универсального и идиоэтнического в загадке как малой фольклорной форме.

В рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы изучаются когнитивные модели и вербальные репрезентации стереотипных образов загадки, фреймовые структуры хранения информации, способы формирования речевого жанра загадки и их трансформации в современной культуре. При таком подходе дискурс рассматривается как коммуникативное событие, интегрирующее текст и коммуникантов с различными факторами ситуации общения: референциальными, социальными, этническими, культурными и т.п.